

INFO LGOG KRING TER HORST,
vijftiende jaargang, nummer 33, 1 september 2005.
Een uitgave van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Kring Ter Horst.
INFO LGOG KRING TER HORST verschijnt tweemaal per jaar:
in februari/maart en september.
Oplage: 250 exemplaren
Uiterste inzenddata kopij: 1 februari en 15 augustus
Redactie: Yvonne Hermans-Cuppen en Wim Moorman
Redactieadres: Meterikseweg 153, 5961 CV Horst, telefoon (077) 398 1606, e-mail:
wim.moorman@wanadoo.nl

INHOUD

Van de redactie	2
Bij de aanvang van een nieuw seizoen (Marcel van den Munckhof)	3
Programma 2005 -2006	4
Verslagen	5
Kleine excursie naar Niederrhein Airport (Xavier van Dijk)	5
Lezing over Oudenbosch en excursie naar Oudenbosch en Breda (Marcel van den Munckhof)	6
Kleine excursie naar Trade Port (Jan Vissers)	7
Brief structuurvisie centrum Horst	8
'Jeugd en historie' in het Parkstad Limburg Stadion	10
Toekomst Oudheidkamer en kantfabriek nog altijd onzeker (Wim Moorman)	10
Op de grens van heidendom en christendom; over romantiek en realiteit (dr. André de Bruin)	12
Levensgevaarlijke hoge spanning!	
Trafohuisjes in de voormalige gemeente Horst (Wim Moorman)	14
Nieuwe en aangekondigde publicaties (Gert Verheijen)	16
Bestuur LGOG Kring Ter Horst	19

VAN DE REDACTIE

Gedurende de vijftien jaar dat *Info LGOG Kring Ter Horst* nu bestaat, kwamen en gingen er rubrieken. Maar wat er ook gebeurde, er was één constante: nooit ontbrak het overzicht van nieuwe en aangekondigde publicaties. Met een toewijding die aan het onmogelijke grensde, stelde Gert Verheijen vanaf het eerste nummer de rubriek samen. Geen moeite was hem teveel om alles wat op historisch gebied over de regio verscheen, te bemachtigen. Honderden boeken, tijdschriften, catalogi en artikelen passeerden door de jaren heen de revue. Ook de meest obscure of ogenschijnlijk onbenullige publicaties ontgingen de samensteller niet. Waardeoordelen trof je in zijn recensies slechts zelden aan, maar tussen de regels doorlezend was voor de goede verstaander meestal wel duidelijk wat het persoonlijke oordeel van Gert over een bepaalde publicatie was. Aan dit alles komt nu echter een eind: deze editie bevat de laatste door hem samengestelde boekenrubriek. Tot groot verdriet van de redactie heeft Gert namelijk besloten na vijftien jaar (33 nummers) het stokje door te geven aan een ander. Vanaf deze plaats zeggen we Gert graag dank voor het monnikenwerk dat hij al die jaren belangeloos heeft verricht. Aan ons de schone taak een opvolger voor hem te vinden ...

Als deze editie van *Info LGOG Kring Ter Horst* een centraal thema heeft, dan is het wel het onroerend erfgoed van Horst. Dit komt tot uiting in een bijdrage over trafohuisjes, in een interview met Jan Janssen over de ontwikkelingen rond kantfabriek en Oudheidkamer en in een brief van het kringbestuur aan het college van burgemeester en wethouders over de dreigende sloop van een aantal historische panden in het centrum van Horst. Verder blik de voorzitter van LGOG Kring Ter Horst alvast vooruit op het komende seizoen. Daarnaast zijn er verslagen van drie excursies die de kring het afgelopen jaar heeft gemaakt. Dr. André de Bruin beschouwt romantiek en realiteit binnen het christendom nader. Tenslotte wordt in kort bestek het programma voor het seizoen 2005-2006 uit de doeken gedaan. Leden van LGOG Kring Ter Horst ontvangen voor al deze activiteiten overigens nog afzonderlijke convocaties.

Yvonne Hermans-Cuppen

Wim Moorman

BIJ DE AANVANG VAN EEN NIEUW SEIZOEN

Geachte leden van het LGOG Kring Ter Horst,

Aan het begin van een nieuw seizoen treft u, traditiegetrouw, weer een verse *Info LGOG* aan. De *Info* wordt steeds door twee van onze leden gemaakt, mevrouw Yvonne Hermans-Cuppen en de heer Wim Moorman. Zij houden de laatste ontwikkelingen in de gaten, nodigen gastschrijvers uit en geven een overzicht van de activiteiten. Sinds dit kalenderjaar is nieuw dat in de *Info* geen uitgebreide vooruitblik wordt gegeven op de activiteiten van onze kring, maar juist een verslag van de lezing. Dit terugblikken past beter in het streven van een historische kring; daarnaast geeft het over een tijd ook een fraai inhoudelijk overzicht van de activiteiten. Tenslotte krijgt u de vooruitblik steeds in de vorm van de uitnodigingen. Tot op dit moment werden de verslagen verzorgd door bestuursleden van de kring. Het zou mooi zijn als ook andere leden zich voorafgaand aan een lezing melden bij de redactie om aan te bieden een korte sfeerimpressie te schrijven: de kring wordt daardoor immers nog meer een samenwerkingsverband tussen de leden.

Een ander, modern, informatiemedium is Internet. Ook onze kring kan natuurlijk niet zonder dit middel: bestuurlijk overleg vindt geregeld via e-mail plaats en ook voor het vinden van de juiste lezingen is Internet een steeds belangrijker middel. Enkele bestuursleden zijn momenteel bezig aan het bouwen en invullen van een eigen website voor de kring. Zodra een en ander echt zijn beslag krijgt, zullen wij u hier natuurlijk melding van maken. Nieuw in dit seizoen is ook de locatie waar de lezingen plaatsvinden. Na een heel lange periode gastvrij onderdak te hebben gekregen bij De Alde Lind is het bestuur, onverwachts, op zoek moeten gaan naar een andere ruimte: de condities die bij de uitspanning aan de Venrayseweg gingen gelden waren voor ons niet aantrekkelijk. Het bleek tamelijk moeilijk om een plaats te vinden die aan al onze wensen voldoet: bereikbaarheid, inrichting en voorzieningen zijn criteria die van belang zijn net als continuïteit en de prijzen. De meest aantrekkelijke locatie bleek als enige voorwaarde te hebben dat het uitgangspunt van de vaste maandagavond verlaten werd. Na uitvoerige besprekingen heeft het bestuur uiteindelijk besloten om te veranderen en naar woensdagavond over te gaan in zaal De Sport aan het Wilhelminaplein in Horst. Wij hebben in juni u hierover geïnformeerd via een brief in de hoop dat deze verandering bij uw eventuele plannen en afspraken voor het winterseizoen betrokken kan worden. Wij zijn heel blij dat dit probleem opgelost is en verwachten veel van onze nieuwe plek.

Het programma voor het nieuwe seizoen staat ook al grotendeels vast en belooft veel "actualiteit": in september komt de Sevenumse en Horster actualiteit naar voren, in november is er aandacht voor kastelen in onze regio (2005 = jaar van het kasteel) en in december worden de kerstperiode en bijbelse zaken tekstueel en muzikaal belicht. In november staat nog een korte excursie gepland; volop activiteiten dus. Graag verwijs ik u naar het complete overzicht elders in de *Info*. Van harte hoop ik u te mogen begroeten op een (of meerdere) van onze activiteiten!

Namens de leden van het kringbestuur LGOG Kring Ter Horst,

Marcel van den Munckhof
voorzitter

Het programma van LGOG Kring Ter Horst voor het seizoen 2005-2006 ziet er (onder voorbehoud) als volgt uit:

14 september 2005	Lezing door mevrouw B. Verstegen uit Sevenum over Noord-Limburgse emigranten naar Noord-Amerika aan het einde van de negentiende eeuw
29 oktober 2005	Kleine excursie naar een nog nader te bepalen doel, mogelijk Museum Het Valkhof in Nijmegen
9 november 2005	Lezing in het kader van het Jaar van de Kastelen door de heer Van de Voordt over kasteel De Borggraaf in Lottum en door de heer Hendricks over kasteel Kessel
14 december 2005	Lezing/optreden door volksmuziekgroep Mallemoer
18 januari 2006	Eerste les van de traditionele wintercursus die waarschijnlijk als thema zal hebben "Bier brouwen en bierbrouwers"
25 januari 2006	Tweede les wintercursus
1 februari 2006	Lezing door de heer drs. M. Hogenhuis over vliegveld Venlo tijdens de Tweede Wereldoorlog
8 februari 2006	Derde les wintercursus
15 februari 2006	Vierde les wintercursus
22 maart 2006	32 ^e jaarvergadering, na de pauze gevolgd door de vertoning van een verkorte versie van de uit de jaren zeventig daterende historische film over de verwerking van vlas in Horst en omgeving
12 april 2006	Lezing over de Molenbeek en beekdalen in historisch perspectief (eerste gedeelte) en lezing over de ontwikkeling van de Molenbeek door de heer F. Verdonschot van Waterschap Peel en Maasvallei (tweede gedeelte)
22 april 2006	Excursie naar een nog nader te bepalen doel

Voor elke activiteit ontvangen de leden van LGOG Kring Ter Horst een afzonderlijke convocatie.

VERSLAGEN

14 november 2004: kleine excursie naar Niederrhein Airport

De excursie naar Airport Düsseldorf Regional (Weeze), ook wel bekend als Niederrhein Airport, was goed bezocht: er waren 48 deelnemers. Het was een geslaagde en goed verzorgde excursie, waarin vooral aandacht was voor de moderne geschiedenis vanaf 1954.

Kort na de Tweede Wereldoorlog werd Europa door de Koude Oorlog in twee delen verdeeld. Om het hoofd te bieden aan de communistische dreiging uit het Oosten, is door de Bondsrepubliek Duitsland een groot terrein beschikbaar gesteld voor de oprichting van een basis van de Britse Royal Air Force. Deze basis is aangelegd in een dun bevolkt gebied in Duitsland en op een afstand die niet al te gemakkelijk en al te snel te bereiken was voor de vijand. Het gebied bij Weeze werd hiervoor aangewezen, waarna al snel begonnen werd met de voorbereidingen voor de bouw van de militaire basis Laarbruch. Het zou een bastion van de NAVO worden.

Vanwege de veiligheid en de garantie van een brandstofvoorraad is speciaal een olieleiding naar de basis aangelegd. In 1954 werd de basis, omgeven door zijn karakteristieke hekken, wachtposten en schijnwerpers, in gebruik genomen door Britse militairen. Verschillende malen werd het complex uitgebreid, veranderd en aangepast aan de eigentijdse behoeften. Toen de basis haar volledige omvang had bereikt, was ze in vier sectoren verdeeld, die wat indeling, grootte en samenstelling betreft vrijwel identiek waren. De vier sectoren lagen op regelmatige afstand van de vliegbanen, die het centrum van de basis vormden. De vliegbanen van de basis zijn bijna twee kilometer lang, met een uitloop van circa tweehonderd meter aan beide zijden. Dit is extreem lang vergeleken met andere luchthavens, al dan niet militair. Bovendien was in elke sector dag en nacht een team van piloten gereed dat binnen enkele minuten 'in de lucht' kon zijn, mocht daar directe aanleiding toe zijn.

Op de basis waren verschillende wijken voor de gewone soldaten met hun gezinnen gelegen. Officieren en staf hadden hun eigen wijk. In totaal woonden en werkten er op het hoogtepunt van de basis circa vijfduizend mensen. De bewoners waren gehuisvest in 392 woningen en 24 H-vormige onderkomens (*bunks*). Alle voorzieningen die in een burgermaatschappij aanwezig zijn, waren ook op de basis aanwezig: er was een school, supermarkt, een Duitse en een Engelse bank, een postkantoor, ziekenhuis en huisartsenpost, maar ook aan recreatieve zaken ontbrak het de bewoners niet. Zo waren er danszalen, een bioscoop, een bowlingbaan, een discotheek, een zwembad, golfbanen, cricketbanen en rugbyvelden, maar ook allerlei verenigingen waarvan men lid kon worden: men kon cursus krijgen in het boetseren van klei, kaarten etc. Daarnaast werd aan echtgenotes van de militairen de mogelijkheid geboden om vrijwilligerswerk te doen op de basis.

Het militaire arsenaal van de basis Laarbruch was enorm: er was een groot aantal conventionele wapens aanwezig, die door tientallen vliegtuigen naar de gewenste plaats van bestemming konden worden gevlogen, maar het belangrijkste wapen van de basis was natuurlijk de atoombom. In tegenstelling tot wat men misschien zou denken, lag vlak over de Nederlandse grens één van de grootste hoeveelheden aan atoomwapens op het Westeuropese vasteland opgeslagen. Weliswaar in een zwaar beveiligde atoomkelder, maar toch ...

Naast militair was de basis ook in politiek opzicht van groot belang. Verschillende Britse en Amerikaanse staatshoofden hebben een – al dan niet officieel – bezoek gebracht aan de basis in de loop der tijd, zoals de presidenten Eisenhower en Kennedy.

Na een informatieve, leuke inleiding werden we in de bus rondgeleid op de luchthaven en de voormalige basis. Omdat de vier sectoren veel op elkaar lijken, werd slechts een sector bezocht. De hangaars voor de vliegtuigen, munitieopslagplaatsen, de straaljagerbunkers werden allen bezocht, dan wel vanuit de bus bekeken. Gebouwen die nog toegankelijk waren en iets te zien boden, werden ook van binnen bezocht. Ook de vliegbanen werden met de bus bezocht. Alvorens de luchtverkeersleiding toestemming gaf om met de bus de vliegbanen op te gaan, werden de banden nauwkeurig gecontroleerd op materiaal (steentjes, ijzer etc.) dat mogelijk in de banden zat en op de baan terecht kon komen. Gelukkig was dit niet het geval en mocht de bus deze circa 2,4 kilometer lange banen op. Nadat we toestemming hadden gekregen, deed de chauffeur een verwoede poging om een *lift-off* tot stand te brengen en ons naar onze vakantiestemming in zonnige oorden te brengen. Ondanks het feit dat de bus werd ondersteund door een gierend geluid van straalmotoren lukte het net niet om de bus de lucht in te krijgen. Het scheelde echter maar weinig ...

Na onze scheurende rit over de startbanen werd een kort bezoek aan de terminal van het huidige vliegveld gebracht. Zeer opmerkelijk is dat een groot deel van de terminal bestaat uit een voormalige loods van een fabriek in Hamburg waar voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog Duitse onderzeeërs, de beruchte U-boten, werden gebouwd. Het complex is na de oorlog gesloopt en in delen naar de basis gebracht. Daar werd het geheel weer opgebouwd en kreeg het een bestemming als hangaar voor militaire vliegtuigen. Na de sluiting van de basis zijn enkele ingrijpende aanpassingen door een architect doorgevoerd en is dit geheel omgevormd tot een open en overzichtelijke terminal. Parkeerplaatsen, brandweerkazerne en andere faciliteiten zijn op loopafstand beschikbaar/aanwezig.

In de energiecentrale en het ketelhuis stonden nog altijd de oude dieselmotoren die voor de energievoorziening

zorgden. Tijdens een demonstratie door een voormalig monteur bleek schitterend dat deze zware, oude machines nog volop werkten en al puffend en klapperend hun werk deden. Over *Deutsche Gründlichkeit* gesproken ... Het hoogtepunt van de excursie was echter toch het bezoek aan de atoomschuilbunker. De metersdikke bunker met de ruimte waarin de verschillende onderdelen van atoombommen waren opgeslagen, was erg indrukwekkend. Al ware het niet enkel vanwege haar rol in de geschiedenis, dan wel vanwege de geweldige hoeveelheid rauwe betonnen massa die om deze binnenste bunker was gebouwd en als extra beschermingslaag diende.

Toen in 1989 de Berlijnse Muur viel en de Koude Oorlog kort daarna eindigde, verloor de basis al snel zijn militaire betekenis. Tien jaar later, in 1999, werd besloten om de basis te sluiten en werd ze door de NAVO overgedragen aan de Duitse staat. Nu was de vraag wat er mee moest gebeuren. Verschillende opties werden overwogen. In de bodem ter plekke zit veel zilverzand, dat erg rendabel voor exploitatie is. Ook een optie om het geheel te slopen en vervolgens te verkopen werd tegen het licht gehouden. Een andere optie was om het militaire vliegveld om te bouwen tot een vliegveld voor de burgerluchtvaart. Na het gebruikelijke wikken en wegen werd besloten om voor de laatste optie te kiezen. Na enkele jaren van het zoeken naar en, nog belangrijker, het vinden van een koper, en onderhandelingen tussen de Duitse overheid met de koper over de prijs van de basis werd in 2003 Airport Niederrhein geopend als luchthaven voor de burgerluchtvaart.

In het eerste volle jaar, 2004, telde het nieuwe Airport Niederrhein circa achthonderdduizend passagiers en circa twaalfduizend vliegbewegingen. Sinds ruim een jaar is het in gebruik als moderne euregionale luchthaven. Er zijn dagelijks vluchten op onder meer Rome, Barcelona, Londen en Stockholm.

Xavier van Dijk

11 en 16 april 2005: lezing over Oudenbosch en excursie naar Oudenbosch en Breda

De excursie 2005 van de Kring Ter Horst ging naar het westen van de provincie Brabant: Oudenbosch met zijn geschiedenis van de zoeaven en de kopie van de Sint-Pieter en de militaire academiestad Breda. Voorafgaand aan het bezoek werd op maandag 11 april een lezing gegeven door de heer Koenraadt van de heemkundekring Broeder Christoffor. Hij vertelde over het ontstaan van Oudenbosch: vlakbij de Biesbosch gelegen en de Belgische grens. Na de St.-Elisabethvloed in 1421 begon zich ten noorden van het land van Gastel en Barlebosch, toen reeds Oudenbosch genaamd en de Sint-Maartenpolder, in het waterrijke gebied nieuw land af te tekenen. Het gaf het dorpje Oudenbosch een nieuwe impuls. Alhoewel het eigenlijk altijd een klein dorpje is gebleven (zo'n dertien duizend inwoners), is het in Nederland bekend geworden door zijn bijzonder grote basiliek van de H.H. Agatha en Barbara. De kerk werd gebouwd door P. Cuypers in de jaren 1867-1880 en de financiën werden bijeengesprokkeld door een bijzonder actieve pastoor die zich als missie had gegeven deze kerk te bouwen. Het model van de kerk is dus de Sint-Pieter in Rome, maar de afmetingen zijn wat bescheidener; toch rijst de koepel zo'n 63 meter boven alles uit. De voorkant is die van de Sint-Jan van Lateranen in Rome. De heer Koenraadt gaf er een heel duidelijke verhandeling over, hoewel hij soms overstemd dreigde te worden door de muziek in de ruimte naast die waar onze lezing werd gegeven. Ook vertelde de inleider nog over het Nederlands Zoeavenmuseum waar meer dan drieduizend Nederlanders worden geëerd die in de negentiende eeuw meegelopen hebben met de verdediging van de katholieke kerk.

Enkele dagen later, op zaterdag 16 april, ging een dertigtal belangstellenden al vroeg op pad om de zaken die in de lezing genoemd werden, met eigen ogen te aanschouwen. Mooi op tijd reed de bus voor de basiliek langs, maar we moesten geduld oefenen: eerst tijd om in restaurant Tivoli de inwendige mens te voorzien van koffie of thee met een groot gebak. De dag begon dus goed, het weer werkte redelijk mee. Vervolgens werd de groep in tweeën gesplitst: een gedeelte ging eerst naar het Zoeavenmuseum en de andere groep naar de basiliek. Na een uur werd gewisseld.

De kerk was inderdaad imposant, eigenlijk overdreven voor zo'n klein plaatsje. De lengte (uitwendig) is 81 meter, de breedte 55 meter en het hoogste punt dus zo'n 63 meter. De Oudenbosche basiliek is daarmee weliswaar zestien maal kleiner dan de Sint-Pieter, maar de bouwheer, pastoor Hellemons, moet toch wel iets heel bijzonders van plan zijn geweest. Pastoor Hellemons studeerde in Rome en was een groot bewonderaar van de Romeinse basilieken. Daarom koos hij de Sint-Pieter als voorbeeld voor een nieuw te bouwen kerk in Oudenbosch en het front van de Sint-Jan van Lateranen als model voor de voorgevel. Hij wist zijn 3500 parochianen zo enthousiast te maken voor zijn initiatief, dat binnen enkele maanden de benodigde gelden bijeen waren om met de bouw te beginnen.

De meeste schilderijen in deze kerk werden ter plaatse aangebracht (ook in de grote koepel) door een lokale kunstenaar; ze lijken marmer. De meeste beelden zijn van de hand van de Antwerpse kunstenaar F. de Vriendt, onder andere de Apostelen in het middenschip en de zijbeuken; de Kerkvaders rond het tombealtaar en de Kerkleraren in de absis rond het sacramentsaltaar. Het orgel werd in 1773 gebouwd door Ludwig Koning te Keulen en was eerder in gebruik in de oude kerk van Oudenbosch.

Vervolgens werd gewisseld en ging de tocht naar het Zoeavenmuseum. Eind negentiende eeuw richtte paus Pius IX een internationaal vrijwilligersleger op, ter verdediging van het pauselijk rijk. De vrijwilligers werden 'zoeaven' genoemd. Vooral onder Nederlanders was het animo groot; zo'n drieduizend mannen meldden zich aan. Oudenbosch vormde in de jaren 1864-1870 hét verzamelpunt voor de Nederlandse zoeaven. In het museum

zagen we originele uniformen, unieke schilderijen, kostbare vaandels en veel brieven, foto's, dagboeken, souvenirs en onderscheidingen. Ook konden we een uitgebreid persoonsregister inzien waarbij voor de gelegenheid de nadruk op onze regio was gelegd.

Na het bezoek aan Oudenbosch zijn we met de bus naar Breda gegaan. Iedereen zocht eerst een lunchgelegenheid, waarna tegen half drie voor belangstellenden een stadswandeling werd georganiseerd. De gids liet ons de belangrijkste zaken van de stad zien, behalve de Grote Kerk die helaas gesloten was. Wel werd het kasteel bezocht, waar nu de Koninklijke Militaire Academie is gevestigd. Ook het Begijnhof werd aangedaan, net als de gerestaureerde kathedraal van Breda. Kortom, er werd veel getoond tijdens deze reis.

Na de rondleiding was er nog tijd voor een eigen kort bezoek aan de stad alvorens de bus terug te nemen naar Horst. De planning van de excursiecommissie bleek goed te kloppen, want iets voor zeven uur was de groep terug in Horst. Alhoewel de dag een beetje regenachtig was bij momenten, heeft het weer niet voor grote problemen gezorgd. En daarmee was deze dag een groot succes!

Marcel van den Munckhof

4 juni 2005: kleine excursie naar Trade Port, onder leiding van Xavier van Dijk.

Aantal deelnemers: zestien, waarvan twaalf eigen leden plus vier leden van de Historische Kring Grubbenvorst-Lottum

Naar aanleiding van de lezing, gehouden op 7 maart 2005, door Xavier van Dijk over het archeologische onderzoek op het terrein van het toekomstige Trade Port bij Heierhoeve, werd op verzoek van de leden, op 4 juni nog een excursie georganiseerd om ter plekke te gaan kijken naar de zichtbare archeologische en cultuurhistorische relictten.

Gestart werd bij het Sint-Janskapelletje waar de voorzitter zestien deelnemers kon verwelkomen. Xavier vertelde eerst over de aanleiding van het verkennend archeologisch onderzoek. Het terrein omvat de beoogde uitbreiding van het industrieterrein Trade Port, waar ook in de toekomst de Floriade gehouden zal worden. Voordat aan de ontwikkeling van dit gebied kan begonnen worden moet eerst een archeologisch bodemonderzoek plaatsvinden. Van dit terrein was bekend dat het in het verleden bewoond is geweest, maar het onderzoek heeft nog veel meer zaken aan het licht gebracht. De oudste gevonden resten stammen uit de Midden Steentijd (circa 10.000 – 7.000 voor Chr.). De bewoners leefden van jacht en het verzamelen van vruchten, knollen, noten, etc. De vindplaatsen van de oudste landbouwers in het gebied dateren uit de Nieuwe Steentijd (circa 4.800 – 2.500 voor Chr.). De resten van bewoning en begraving uit de Bronstijd en IJzertijd (nederzettingsresten en enkele tientallen vermoedelijke grafheuvels) sluit hier vrijwel naadloos op aan, wat mogelijk wijst op een continu gebruik van dit gebied in de prehistorie. Er valt een gat in de bewoning in de Romeinse Tijd en in de Vroege Middeleeuwen. In de elfde-dertiende eeuw begint de bewoning opnieuw met de ontginningsboerderijen de Zaar en de Sint-Janshoeve. In het bosgebied ligt, naast de prehistorische grafheuvels, nog een zeldzame aarden wal. Die is een halve tot ruim één meter hoog en is door de vroegere bewoners aangelegd om een afscheiding aan te brengen tussen hun akkerland en de woeste gronden (die bestonden uit bos, heide met vennen en moerassen), maar diende tevens als bescherming tegen de wilde dieren. De wal was oorspronkelijk ongeveer twee kilometer lang en omsloot het gezamenlijke akkerareaal van de Zaar en Sint-Jan en stamt waarschijnlijk uit de Middeleeuwen. Nu is van die wal in het toekomstige Floriadeterrein nog zeshonderd meter zichtbaar. Tevens konden we duidelijk zien hoe in het verleden (vermoedelijk in de negentiende eeuw) in dit terrein een kleine zandafgraving heeft plaatsgevonden. De boeren trokken met kar en wagen naar dit terrein om zand te winnen.

In dit gebied liggen nu nog twee boerderijen. Dit zijn de Zaar en de Sint-Janshoeve. De exacte bouw van deze eerste boerderij is niet bekend, maar de oudst bekende voorganger is van voor 1530. De huidige boerderij Sint-Jan dateert uit 1929, maar de oudste voorganger dateert uit circa 1430, die in 1640 is herbouwd. Beide boerderijen zijn in terreinen gebouwd waar al in de elfde-dertiende eeuw bewoning was.

Ondanks de regen en de wind trokken we, met of zonder paraplu, rustig verder. Aan de hand van enige natte tekeningen vertelde Xaxier over de geschiedenis van dit, voor Nederland, unieke terrein. Aan de noordkant is in de bossen nog te zien hoe hier een veekraal is geweest. Het vee (vermoedelijk vooral schapen) werd hier bij elkaar gedreven in een soort wig, waar in de punt een kleine opening was, waar het vee geteld of gevangen kon worden. In dit gebied werden ook nog enige ondefinieerbare kuilen gevonden. Boeren uit de omgeving konden uitsluitel geven. Het waren schuttersputjes uit de Tweede Wereldoorlog. Tenslotte kwamen we bij een groot graanveld. Uit gegevens van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden is gebleken dat hier ruim veertig grafheuvels zijn opgegraven. Door alle bewerkingen met landbouwmachines is daar nu echter weinig meer van te zien. Deze grafheuvels tekenden zich echter nog af in de bodem in 1951 en zijn toen op een luchtfoto vastgelegd. Ook de veekraal en een oude historische weg waren inderdaad op de meegebrachte foto duidelijk te zien. Nog eens 21 vermoedelijke exemplaren zijn nu nog zichtbaar in het bos.

Daarna zijn we weer terug gewandeld naar het Sint-Janskapelletje waar voor iedereen de koffie, of thee, met koek klaar stond. Onder het genot hiervan vertelde Xavier iets over de geschiedenis van dit kapelletje. Het huidige is nog vrij recent. Vijfentwintig meter verder liggen nog de resten van een ouder kapelletje dat stamt uit ongeveer 1430. Dit is in 1810 op last van Napoleon gesloten en in 1811 gesloopt. Het originelen beeld van Sint-Jan, vermoedelijk

ook uit circa 1430, staat nu in de kerk van Grubbenvorst.

Als op dit terrein straks de Floriade gehouden zal worden, loopt het gebied groot gevaar om als archeologisch park verloren te gaan. Bij de betrokken gemeentes zal er op aangedrongen worden om deze schatten zoveel mogelijk te ontzien en in hun oorspronkelijke staat te laten.

Om 16.15 uur kwam er een einde aan een interessante, maar natte, excursie.

Jan Vissers

BRIEF STRUCTUURVISIE CENTRUM HORST

Op 4 augustus jl. heeft het bestuur van LGOG Kring Ter Horst een brief gestuurd aan het gemeentebestuur van Horst aan de Maas naar aanleiding van de plannen om delen van het centrum van Horst her in te richten. Een afschrift van de brief is verzonden aan de vijf gemeenteraadsfracties. Omdat het kringbestuur het belangrijk vindt dat de leden zoveel mogelijk op de hoogte zijn van het doen en laten van het bestuur publiceren we de brief hier in zijn geheel.

Geacht college,

Het bestuur van de Kring Ter Horst van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG) heeft kennis genomen van de plannen tot wijziging van het centrum van Horst, verwoord in de *Concept Structuurvisie Centrum Horst*. Ingevolge uw uitnodiging aan alle burgers om inspraak te doen in deze materie, willen wij u met deze brief aandacht vragen voor enkele zaken uit uw plannen.

Besturen is vooruitzien. Besturen is keuzes maken. Besturen is concessies doen. Maar besturen is ook bepaalde belangen en waarden tegen elkaar afwegen. U hebt in uw vergadering van 21 juni 2005 ingestemd met de *Concept Structuurvisie Centrum Horst*. Na bestudering van dit document kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken dat u zich bij uw instemming met de visie voornamelijk heeft laten leiden door economische en infrastructurele waarden en belangen. Wij pleiten er voor ook architectonische, (cultuur)historische en emotionele waarden en belangen nadrukkelijk bij uw besluitvormingsproces te betrekken.

U zult begrijpen dat wij ons als historische vereniging vooral zorgen maken over wat er bij realisering van de plannen voor het centrum van Horst dreigt te verdwijnen. Wij vragen u dan ook zorgvuldig om te gaan met het (gebouwde) verleden. Dit betekent beslist niet dat alles bij het oude moet blijven of dat niets zou mogen worden gesloopt. Dit betekent wel dat aan afbraak van historische panden of hele straatwanden weloverwogen argumenten ten grondslag dienen te liggen. Tevergeefs zochten wij in de concept-structuurvisie naar die weloverwogen argumenten. Wat zijn bijvoorbeeld de afwegingen geweest om juist op deze plaatsen tot deze ingrepen te komen? Wat zijn de afwegingen geweest om bepaalde historische panden wel te sparen zoals Veemarkt 3 (postkantoor) en Steenstraat 5 (Kruytzer) en andere zoals Wilhelminaplein 1 (Top-Jeans-Shop) en Herstraat 3 (pand Nelissen) niet? Wat zijn de afwegingen geweest om in het gebied Entree Zuid – dat een "cultuurplein" dient te worden – een supermarkt te projecteren en niet een bij uitstek culturele instelling als de bibliotheek? De voorgestelde rigoureuze ingrepen vereisen een zorgvuldige afweging van belangen. In het verleden zijn er naar onze mening al te veel beeldbepalende panden in het centrum van Horst zonder slag of stoot afgebroken.

Precies 25 jaar geleden heeft LGOG Kring Ter Horst – in 1980 – op verzoek van het toenmalige gemeentebestuur van de gemeente Horst een rapport gepubliceerd getiteld *Inventarisatie van het te beschermen dorpseigene Horst*. Dit moest helpen om bij nieuwbouw- en afbraakplannen tot een verantwoorde belangenafweging te komen. Ook na 25 jaar heeft de inleiding van dat rapport in onze ogen niets aan zeggingskracht verloren. Daarin wordt onder meer geconcludeerd dat de kern van Horst weliswaar weinig historisch waardevolle panden telt, maar dat het geheel door zijn verscheidenheid toch een eigen herkenbaar karakter heeft. De samenstellers pleitten ervoor bij de beoordeling van een pand niet alleen te letten op de schoonheid van een pand op zich, maar vooral op de functie die een pand vervult in het straatbeeld. Verder wordt opgemerkt dat de leefbaarheid van Horst in hoge mate mede wordt bepaald door de aanwezigheid van zeer duidelijk herkenbare tekens van de historische groei van Horst.

Gelet op het bovenstaande vragen wij ons af wat uw argumenten zijn om de volgende panden te slopen:

- Wilhelminaplein 1 (Top-Jeans-Shop). Blijkens het rapport *Inventarisatie van het te beschermen dorpseigene Horst* is dit een van de oudste huizen van Horst. Behalve deze cultuurhistorische waarde bezit dit karakteristieke winkel- en woonhuis ook een emotionele waarde: vele jaren verkocht de familie Verhaegh er bedveren, dons en kapok, waar-door generaties Horstenaren van een goede nachtrust waren verzekerd!
- Herstraat 3 (pand Nelissen). Blijkens het rapport *Inventarisatie van het te beschermen dorpseigene Horst* is dit pand wat betreft bouw karakteristiek voor de architectuur van de achttiende- en negentiende-eeuwse huizen van de gewone burgerman. Het pand ligt er met zijn fraaie vensters en luiken keurig onderhouden bij. De samenstellers van het genoemde rapport stelden in 1980 zelfs voor dit pand op de rijksmonumentenlijst te

doen plaatsen. Het vormde oorspronkelijk één geheel met het pand Herstraat 1c. Dit heeft door een renovatie in de afgelopen decennia zijn authenticiteit echter geheel verloren. Hoekjes als deze waren er vroeger in Horst meerdere te vinden. Opvallend is het grillige verloop van de rooilijn omdat men uit zuinigheidsoverwegingen meestal precies op de perceelgrens bouwde.

- Herstraat 1 (pand Paulissen). Blijkens het rapport *Inventarisatie van het te beschermen dorpseigene Horst* heeft J.G. Paulissen dit huis annex bierbrouwerij en café De Zwaan in 1905 gebouwd. Tot 1931 heeft het de functie van bierbrouwerij gehouden. Het pand valt op door zijn zuivere symmetrieën. De ouderdom van het karakteristieke wegwijk op de rechterhoek van het huis is onbekend. Tot 1925 stond dit rechts van de inrit tegen een haag op de plaats waar nu het ernaast gelegen pand Herstraat 1b staat.

Mede met het oog op bovenstaande vragen wij u met name de voorgenomen sloop van de complete straatwand van Herstraat 3 tot en met Linnenstraat 12 – in het rapport *Inventarisatie van het te beschermen dorpseigene Horst* gekwalificeerd als "zeer waardevol" – nog eens nadrukkelijk te overwegen.

Resteren op dit moment nog drie vragen:

1. Wat moeten we ons precies voorstellen bij de opening van het atrium van de Sint-Lambertuskerk en wat beoogt u daarmee? Wij zijn in elk geval van mening dat het huidige, bouwkundige karakter van het atrium behouden dient te blijven.
2. Bestaan er plannen om bepaalde karakteristieke elementen van eventueel te slopen panden terug te laten keren in de nieuwbouw?
3. Bestaan er al gedachten over wat er bij realisatie van de plannen dient te gebeuren met het wegwijk bij het pand Herstraat 1?

Tenslotte willen wij u nog graag een suggestie aan de hand doen: zou het niet goed zijn als in de huidige klankbordgroep ook een cultuurhistorisch en/of architectonisch deskundige zitting zou hebben?

In afwachting van een reactie uwerzijds verblijven wij,

met vriendelijke groet,

namens het bestuur van LGOG Kring Ter Horst,

Drs. M.P.G.M. van den Munckhof
voorzitter

P.J.T. Vissers
secretaris

'JEUGD EN HISTORIE' IN HET PARKSTAD LIMBURG STADION

Het sjeke Parkstad Limburgstadion, de thuishaven van Roda JC, zal het prachtige decor vormen van de grootse Heemkundemarkt die zaterdag 8 oktober en zondag 9 oktober gestalte zal krijgen. De Heemkundemarkt staat voor historie, traditie, familiegeschiedenis, dorp, stad en streekgeschiedenis. Hoe leuk het is om met heemkunde bezig te zijn, blijkt uit de betrokkenheid van de jeugd bij het project. Op verschillende stands zal de jeugd laten zien hoe zij met omgevingsgeschiedenis omgaan.

Al geruime tijd zijn een honderdtal vrijwilligers en bestuursleden van organisaties op het gebied van heemkunde en historie in de weer met de voorbereiding van de Heemkundemarkt Parkstad Limburg. Op 8 en 9 oktober aanstaande is het zover dat in het Parkstad Limburg Stadion de tweede Heemkundemarkt Parkstad Limburg plaatsvindt. Tevens is dit - in samenwerking met het LGOG - de Derde Limburgdag. Parkstad Limburg Stadion wordt zo een ontmoetingsplaats voor jong en oud uit Limburg die benieuwd zijn naar heden en verleden van de eigen leefomgeving. Tevens ontmoeten alle heemkunde en aanverwante verenigingen uit geheel Limburg en het aan-grenzende buitenland elkaar.

In de opzet voor de markt is gekozen voor een thematische aanpak onder het generale thema 'Jeugd en Historie'. Niet alleen de verenigingen presenteren zich, maar verenigingen werken samen om in een thema van geschied-beoefening en heemkunde in een presentatie-eiland te laten zien hoe leuk en interessant het is. In vier thema-eilanden worden onderwerpen voor het voetlicht gehaald die te maken hebben met onze Bodemschatten, Mensen van toen en nu, Industrie en Verkeer en Sport, Kunst en Cultuur. In en bij die thema-presentaties worden verschillende educatieve activiteiten georganiseerd, zoals historisch speelgoed maken, een geschiedenisquiz, druk hier de krantenpagina van je geboortedatum, bruggen bouwen enz.

In samenwerking met het onderwijs zijn er verschillende activiteiten door en voor de jeugd georganiseerd. De actieve rol van de jeugd en de ontmoetingsplaats van vele verenigingen en instellingen die op het gebied van de heemkunde actief zijn, maakt de heemkundemarkt tot een uniek en breed gedragen evenement. Diverse optredens van harmonieën, schutterijen, een Poolse dansgroep en dialectzangers en dialectvoordrachten en programma-onderdelen maken een langdurig verblijf op het evenement bijna tot een must.

Het evenement wordt door de gezamenlijke Parkstadgemeenten en de Provincie Limburg gesubsidieerd. Op beide dagen is de heemkundemarkt open van 10-17 uur!

Informatie: www.heemkundemarkt-parkstadlimburg.nl
of email: info@heemkundemarkt-parkstadlimburg.nl
Of bij: Roelof Braad, stadshistoricus Heerlen, 045-5604582
of Jack Lussenburg, 06-48655445.

TOEKOMST OUDHEIDKAMER EN KANTFABRIEK NOG ALTIJD ONZEKER

JAN JANSSEN GEEFT DE MOED NOG NIET OP

Zomaar wat krantenkoppen uit de afgelopen twee jaar: "Horster museum verbouwt" (8 mei 2004), "Toeristisch centrum in Horst" (7 juni 2004), "Ruimte voor moderne kunst in toeristisch streekcentrum Horst" (14 december 2004). Alles leek in kannen en kruiken: de Horster Oudheidkamer zou een cultureel toeristisch informatiecentrum worden. Maar toen plotseling: "Geen verbouwing Oudheidkamer" (30 juni 2005) en "Plan voormalig raadhuis Horst in de ijskast" (2 juli 2005). Op het allerlaatste moment blokkeerde de verantwoordelijke wethouder alle mooie plannen. Voeg daar nog bij dat ook het behoud van de kantfabriek als museum – waarvoor de Oudheidkamer zich sterk maakt – allerminst zeker is, en het moge duidelijk zijn dat Jan Janssen wel eens gelukkiger tijden heeft gekend als voorzitter van de Stichting Oudheidkamer.

Verbijstering, woede, teleurstelling: dat zijn begrippen die de gemoedstoestand van Jan Janssen het best omschrijven toen hij eind juni vernam dat de gemeente geen geld wilde steken in het plan om van de Oudheidkamer een toeristisch streekcentrum te maken. "Ik heb de hele nacht liggen vloeken", zo geeft hij eerlijk toe. "Die mededeling kwam echt als een donderslag bij heldere hemel. Alles leek in orde. Enkele dagen tevoren had wethouder Jenniskens nog laten weten dat alles doorging. Waar het uiteindelijk op is stukgelopen? Wethouder Knops vond de onderbouwing van de exploitatie te mager. Daarom weigerde hij zijn handtekening te zetten."

Enthousiaste wethouder

Diezelfde wethouder Knops had zich een jaar eerder nog zo enthousiast betoond over een metamorfose van de Oudheidkamer. *Dagblad De Limburger* (7 juni 2004) tekende toen uit zijn mond op: "In onze visie, die ondersteund wordt door architecte Riek Bakker die de mogelijkheden voor het centrum van Horst heeft onderzocht, kan het gebouw een toeristische pleisterplaats worden. Nu komen er in het museum zo'n drieduizend bezoekers per jaar. Veel te weinig. Het gebouw heeft veel meer potentie. Je zou er bijvoorbeeld een winkeltje met toeristische en streekproducten in kunnen vestigen. Ook een VVV-kantoor zou je er in onder kunnen brengen. Vóór het oude raadhuis zou je verder een terrasje in kunnen richten met beperkte horeca. Op dit moment zijn we aan het onderzoeken welke functies je aan het gebouw toe zou kunnen kennen. Daarbij staat wel voorop dat er sprake is van een gezonde exploitatie op commerciële basis. De ruimten in het gebouw zullen dus verhuurd worden." Hoe verklaart Jan Janssen de ommezwaai van de wethouder? "Ondanks al die mooie woorden heb ik de indruk dat hij er vanaf het begin niet helemaal van overtuigd was dat het allemaal zou gaan lukken. Als die overtuiging er wel was geweest, had hij denk ik ook wel meer initiatief richting provincie ontwikkeld. De gemeente zag de plannen

zitten en een Europese subsidie was al toegezegd. Alleen de provincie moest nog over de streep worden getrokken. Toen dat niet lukte, wilde de gemeente het gat niet met eigen middelen opvullen. Ik weet zeker dat er bij de provincie meer te halen was geweest als er maar wat meer energie in was gestoken.”

Verwijsfunctie

Denk overigens niet dat bij de verbouwplannen van de Oudheidkamer over een nacht ijs is gegaan. “Jarenlang hebben we er met man en macht aan gewerkt”, aldus Jan Janssen. “We vonden dat het allemaal wel wat flitsender, wat moderner mocht. Nu zit er te weinig eenheid in de presentatie. Een herschikking van de materialen is absoluut noodzakelijk. Op een heldere manier wilden we de geschiedenis van Horst vertellen. En daarbij zouden we ook eens kritisch kijken naar onze collectie. Heel grof gezegd is het toch een samengeraapt zootje. Sommige objecten passen misschien wel veel beter in bijvoorbeeld De Locht. We wilden dan ook nadrukkelijk de samenwerking met andere musea zoeken. Het was de bedoeling dat de Oudheidkamer een centrum zou worden, met daar omheen een aantal ankerplaatsen, zoals De Locht, de kantfabriek en het koperslagersmuseum. In de nieuwe opzet zou de Oudheidkamer dus vooral een verwijsfunctie krijgen.” Dat de gemeente de plannen voor de herinrichting van de Oudheidkamer heeft afgeblazen, wil volgens de voorzitter nog niet automatisch zeggen dat alles bij het oude blijft. “Dat er iets staat te gebeuren, is zeker. De gemeente gaat bekijken wat haalbaar is van de oorspronkelijke plannen. Onduidelijk is alleen of de Oudheidkamer daarin een rol gaat spelen en zo ja welke. Bovendien is haast geboden omdat een nieuwe aanvraag voor Europese subsidie per se vóór 1 januari moet zijn ingediend.”

Kantfabriek

Bijna parallel aan de soap rond de Oudheidkamer verlopen de ontwikkelingen rond de kantfabriek aan de Amerikaanseweg. Dit uit drie delen bestaande complex dateert uit de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw. Uniek is dat het geheel zich vrijwel in oorspronkelijke staat bevindt. Mede daarom is het in industrieel archeologisch opzicht van groot belang, zo is reeds vaker door deskundigen vastgesteld. De eigenaar van de kantfabriek heeft echter al diverse malen laten weten dat de exploitatie steeds moeilijker wordt. Sluiting op korte termijn dreigt voor het laatste bedrijf in Nederland waar katoenen kant worden geproduceerd. Wat er daarna met het pand en de inventaris gaat gebeuren, is nog ongewis. Namens de Oudheidkamer houdt de voorzitter nadrukkelijk een oogje in het zeil: “Een jaar of vijf geleden hadden we in de Oudheidkamer een uiterst succesvolle kanttentoonstelling. Daaraan gekoppeld waren rondleidingen in de kantfabriek. Ik heb me toen pas gerealiseerd dat Horst daarmee een juweeltje in handen heeft. Alles ademt er nog de sfeer van de jaren dertig, ik was werkelijk sprakeloos toen ik er de eerste keer kwam. Het zou echt doodzonde zijn als dit ooit zou verdwijnen. Ook het gemeentebestuur was daarvan overtuigd, zeker nadat uit een onderzoek van het Monumentenhuis bleek dat het mogelijk moest zijn van de kantfabriek een museum te maken. Als bestuur van de Oudheidkamer hebben wij ons daar ook steeds sterk voor gemaakt. Nergens in West-Europa vind je iets vergelijkbaars. Horst heeft bovendien een rijk verleden als centrum van textielproductie. De kantfabriek is nog het enige wat daarvan over is.”

Dat nog onduidelijk is of de kantfabriek daadwerkelijk een museum wordt, heeft alles te maken met financiën. Met het geschikt maken van het pand als museum en de inrichting is een bedrag van enkele tonnen gemoeid. Jan Janssen: “Als Oudheidkamer hebben we een onderzoekje uit laten voeren. Met een aantal kopstukken uit de museale en zakelijke wereld werken we verder aan die plannen. We hebben goede hoop komende herfst alle problemen op te kunnen lossen.”

Behalve de Oudheidkamer is er nog een tweede geïnteresseerde in de kantfabriek. Museum De Locht heeft namelijk zijn oog laten vallen op een gedeelte van de inventaris van de fabriek. Jan Janssen is weinig gelukkig met het initiatief van het Melderslose museum: “Met alle respect voor De Locht, maar het unieke van de kantfabriek is nu juist het authentieke geheel. Dat zou verloren gaan door er een aantal machines uit te halen en naar elders over te brengen.”

Wie overigens zou denken dat verplaatsing van de machines sowieso onmogelijk is omdat de kantfabriek een Rijksmonument is, komt bedrogen uit: “Het vreemde is dat het gebouw wel een Rijksmonument is, maar de machines niet. We hebben daarover contact opgenomen met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Die blijft echter bij het standpunt dat de machines niet tot de inventaris gerekend kunnen worden. Maar zonder de machines blijft er van het monumentale niet zo heel veel meer over, vinden wij.”

Nieuwe exposities

Ondanks alle tegenslagen heeft Jan Janssen het moede hoofd nog niet in de schoot gelegd: “We blijven met de gemeente in gesprek, zowel over de Oudheidkamer als over de kantfabriek. Daarnaast proberen we zoveel mogelijk mensen te mobiliseren. De politieke en maatschappelijke druk op de gemeente moet verhoogd worden. In beide gevallen gaat het toch om cultureel erfgoed dat behouden dient te blijven.”

De huidige Oudheidkamer blijft voorlopig open en er wordt ook weer een actiever tentoonstellingsbeleid ontwikkeld. De voorzitter: “We gingen er steeds van uit dat de verbouw deze zomer zou beginnen. Daarom hadden we geen exposities meer gepland. Nu duidelijkheid nog wel even op zich kan laten wachten, komen er toch weer nieuwe tentoonstellingen. Aan het eind van dit jaar is er bijvoorbeeld een grote expositie over honderd jaar Rabobank in Horst.”

Wim Moorman

OP DE GRENS VAN HEIDENDOM EN CHRISTENDOM

Over romantiek en realiteit

Kathedralen tegen een blauwe lucht, 's avonds sprookjesachtig verlicht

Je loopt een oude kerk binnen. Gaat naar een museum om middeleeuwse 'kunstwerken' te bekijken. Je ziet panelen over bijbelse verhalen gemaakt door amateurs, beelden van evangelisten en heiligen. Alles bedoeld om analfabeten te bekeren. Vaak niet gesigneerd. Signeren werd lang onbehoorlijk gevonden. Je deed zoiets alleen ter ere van God.

Rond 1500 is deze mentaliteit veranderd en worden schilderijen gemaakt voor betalende opdrachtgevers. Ook dan worden er impressies gemaakt van heiligen. Van hemel en de hel; het laatste oordeel. Om ongelovigen te waarschuwen en anderen eraan te herinneren dat ze op het rechte pad moesten blijven. Wie dat alles ziet zou menen dat alle middeleeuwen erg godsdienstig waren. De werkelijkheid is, zo is inmiddels vastgesteld, dat zeer velen nog steeds volgens heidense rituelen leefden en zich verzetten tegen de repressieve bekeringsmaatregelen van de Staat en de Kerk.¹ Dat verklaart dat veel heidense gebruiken pas zeer geleidelijk konden worden omgebouwd tot katholieke. Dit overigens conform de kerkelijke richtlijnen van kerkvader Augustinus en anderen. Toch blijken er onder meer in Nederland nog tal van godsdienstige overblijfselen uit de heidense tijd te traceren die nu voor katholiek doorgaan.²

Beeldvorming

De christelijke beeldvorming van de Middeleeuwen dateert uit de negentiende eeuw; uit de Romantiek. Toen werd - als reactie op de Verlichting en de Franse Revolutie - door de RK Kerk beweerd dat de Middeleeuwen het summum van godsdienstig leven waren. Dat de toenmalige maatschappij was ingericht volgens 'goddelijke' normen, waarin iedereen - al naar zijn stand - een dienende functie had gekend. In Europa zou deze samenleving overhoop zijn gehaald door de Franse Revolutie, gedragen door verlichte ideeën. Daarom werd in encyclieken verkondigd dat alle moderne opvattingen godslasterlijk waren en dus bestreden moesten worden. Die oude ideale samenleving moest zoveel mogelijk gerestaureerd worden.³ Daarom werden er in de negentiende eeuw zoveel nieuwe kerken gebouwd in Gotische stijl (neogotiek). Josephus Cuypers, geboren in Roermond, architect, zou de Nederlandse trendsetter worden. Zoals Eugène Viollet-Le Duc in Frankrijk.

Inmiddels weten we beter. Middeleeuwen hielden heel lang spontaan vast aan de zogenaamde heidense gebruiken en rituelen. De kerstening ging dus niet zo spontaan als sommigen willen doen geloven en op katholieke scholen geleerd wordt. De kerstening werd vaak afgedwongen door wetgeving. Wie vasthield aan het heidendom werd bestraft. Toch was de Kerk wanneer nodig al vroeg bereid - mede op advies van Augustinus - concurrerende riten en heiligheden over te nemen.⁴ Daarnaast werd geprobeerd het geloof door prediking te verbreiden. Vooral met de vestiging van kloosters, die allerlei sociale functies vervulden, werd de kerstening bevorderd. Een bijzondere plaats in dat bekeringsoffensief hadden de toneelspelen en beeldende kunst. Professionele schilders kregen de opdracht daaraan een bijdrage te leveren. Zo gingen de schilderijen van Jeroen Bosch vooral over Hel en Hemel.⁵ De hemel werd geschilderd als idyllisch. De hel afgebeeld als een veroordeling tot eeuwigdurende martelingen. Een waarschuwing aan het adres van heidenen en ketteren. Effectiever was om de 'heidene' te overtreffen, door rituelen over te nemen en overdadig te voorzien met een katholieke saus.⁶

Katholicisme als voedingsbodem

Het rooms katholicisme leende en leent zich in het bijzonder voor geloof in wonderen en vormen van bijgeloof. Dat komt omdat de kerkvaders geneigd waren in wonderen te geloven en vasthielden aan de menselijke afbeeldingen van goddelijke personages.⁷ In dit geval van God, Christus, Maria, Anna, martelaren etc. Zonder de historische beeltenis daarvan te kennen ...

Ook in Limburg zijn nog allerlei voorbeelden te vinden van het heidense verleden die inmiddels een katholiek stempel hebben gekregen. Dat blijkt onder meer uit de begrafenisrituelen, het onderhouden van heiligheden, kruistekens, genezende bronnen, processies en de 'wonderlijke' volksgeneeskunde.⁸ Zo heeft de *Willibrordusput* te Geijsteren een heidens verleden als bron van genezend water.⁹ Voor meer voorbeelden leze men het boek van Schuyf.

Een zeer bijzonder voorbeeld van het verdringen en overnemen van heidense gebruiken vindt men in de katholieke dodencultus. De heidenen vereerden namelijk niet alleen degenen die kort tevoren gestorven waren, maar ook hun voorvaders. Een begrafenis ging bij hen gepaard met wierook, gezang, een copieuze maaltijd, drank en periodieke herdenkingen. Het lichaam werd op de aarde geplaatst, gewassen en gekleed. Ook geloofde men in een hiernamaals. Om te voorkomen dat de geest ging spoken, werden allerlei omwegen gemaakt alvorens naar de begraafplaats te gaan en op het graf werden rozen (tegen de boze geesten) gelegd.

De Kerk die deze liturgie wilde overtroeven moest dus veel uit de kast halen. En dat is gebeurd. De katholieke dodencultus wordt nog steeds gekenmerkt door een uitvoerige mis, vol symboliek, met wierook, klokgelui, kaarsen en met diverse herdenkingen na de begrafenis in gewijde grond en ... de jaarlijkse herdenking op *Allerzielen*. Begravenisgasten worden vaak onthaald op een maaltijd en drank. Protestanten beschouwden en beschouwen ook deze handelingen als tekenen van bijgeloof. Hun begravenisdiensten zijn sober, maar wel confessioneel getint. Bij humanistische uitvaarten wordt daarentegen stilgestaan bij de identiteit, de betekenis van de overledene. Met herinneringen, filosofische gedachten, met muziek en/of gedichten. Zonder godsdienstige rituelen.

¹ Jean Claude Schmitt, *Bijgeloof in de Middeleeuwen* (Nijmegen 1995); Ludo Millis e.a., *De heidense Middeleeuwen* (Turnhout/Kampen 1992); A.H. Bredero, *De ontkerstening van de Middeleeuwen. Een terugblik op de geschiedenis van twaalf eeuwen christendom* (Kampen 2000).

² Judith Schuyf *Heidens Nederland. Zichtbare overblijfselen van een niet-christelijk verleden* (Utrecht 1995).

³ In dit licht moet ook het streven naar verzuiling en een corporatieve staat (als afwijzing van de volkssoevereiniteit/de democratie, het liberalisme en het socialisme) gezien worden waartoe pauselijke encyclieken opriepen. De bekendste encycliek is *Rerum Novarum* (1891).

⁴ Zo werd de viering van de geboorte van Christus verplaatst naar die van de populaire god lichtgod Mithras (de nacht van 24 op 25 december) - die onder meer een hemel beloofde voor armen en soldaten - en de sabbat naar de zondag. Dit laatste mede dankzij keizer Constantijn. Een heidens heiligdom werd 'ontdaan' van beelden en geheiligd met wijwater of relieken. Zie Bredero, 43 e.v.; M.J. Vermaseren, *Mithras, de geheimzinnige God* (1959). Onder meer in Tongeren heeft men een restant van een Mithrastempel gevonden.

⁵ Chris Will, *Jeroen Bosch. Tussen hel en hemel* (Amsterdam 2001).

⁶ Bredero, 98.

⁷ Daarmee werd gebroken met de opvattingen van het zogenaamde neoplatonisme. Deze filosofie verwierp het antropomorfe godsbeeld en ontwikkelde een universele (humanistische) ethiek. Curieus is dat de KRO en verwante media veel aandacht schenken aan mensen die beweren een wonder te hebben meegemaakt.

⁸ E. Tielemans, *Volksgeneeskunde in Limburg. Een bibliografie* (Limbricht 1986). Limburg kent relatief nog veel bedevaartplaatsen. Zie: P.J. Margry en Ch. Caspers, *Bedevaartplaatsen in Nederland. Deel 3 Limburg* (Hilversum 2000).

⁹ De naam is curieus: Willibrord is ook daar waarschijnlijk nooit geweest. Schuyf, 71.

LEVENSGEVAARLIJKE HOGE SPANNING!

Trafohuisjes in de voormalige gemeente Horst

Sinds een jaar of tien prijken in mijn boekenkast twee publicaties over trafohuisjes in de provincies Gelderland en Utrecht. Al die tijd nam ik mij voor om eens te kijken hoe het eigenlijk zat met trafohuisjes in de gemeente Horst. Nooit kwam het ervan, totdat ik deze zomer vond dat het dan eindelijk maar eens moest gebeuren. Zonder systematisch plan begon ik rond te rijden en foto's te maken van elk trafohuisje dat ik tegenkwam. Al snel bleken het er veel meer te zijn dan ik had gedacht. Van een aardige medewerker van Essent kreeg ik een lijst met de adressen van alle trafohuisjes in de voormalige gemeente Horst. Het gemeentearchief bleek bouwvergunningen van de meeste trafohuisjes te bevatten. Inmiddels heb ik een database opgebouwd met informatie over Horster trafohuisjes. Genoeg om er hier een korte bijdrage aan te wijden. Geen wetenschappelijke verhandeling, niet hét uitputtende artikel over Horster trafohuisjes, maar gewoon een kort verslag van mijn bevindingen tot nu toe aan de hand van tien vragen die ik mezelf heb gesteld. In een volgende aflevering van Info wellicht meer.

1. Hoe verliep de elektrificatie van Horst?

De ontdekking door de Italiaan Volta in 1796 dat elektrische energie op kunstmatige wijze kon worden verkregen, leidde tot een stapsgewijze vooruitgang van de elektrotechniek in de negentiende eeuw. In 1883 maakte de uitvinding van de transformator elektrificatie op grote schaal mogelijk. Daardoor kon elektrische stroom namelijk over grote afstanden worden gedistribueerd. In 1901 telde Nederland 27 elektriciteitscentrales. Daarvan waren er slechts twee in gemeentelijke handen, de rest was particulier. De gemeente Horst overwoog in 1915 zelf een centrale te gaan bouwen. De Eerste Wereldoorlog gooide echter roet in het eten. In 1918 vond de gemeente molenaar G. Beuysen bereid om met zijn zuiggasmotor een gelijkstroomdynamo aan te drijven. Hier vandaan werden draden getrokken naar gegadigden. Aan het eind van dat jaar was het traject van de molen naar de kerk gereed en waren bovendien al twintig straatlantaarns op elektriciteit aangesloten. In 1923 gaf het gemeentebestuur de N.V. Algemene Nederlandse Electriciteitsmaatschappij opdracht in Horst een ondergronds kabelnet en een bovengronds leidingennet aan te leggen. De gemeente sloot zich aan bij de in 1909 opgerichte Stroomverkoop-Maatschappij. Dit particuliere bedrijf zou op 1 januari 1933 opgaan in het openbare nutsbedrijf PLEM (Provinciale Limburgse Electriciteits Maatschappij). In Horst leverde de Stroomverkoop-Maatschappij in oktober 1923 de eerste stroom vanuit de centrale in Heerlen. Tien jaar later was nagenoeg de hele gemeente aan-gesloten op het laagspanningsnet.

2. Wat is de functie van een trafohuisje?

Een transformatorhuisje, in de volksmond "trafohuisje" genoemd en in vakjargon vroeger "hoogspanningsruimte" en tegenwoordig "middenspanningsruimte", transformeert elektriciteit. De in elektriciteitscentrales opgewekte stroom wordt getransporteerd door kabels die aan hoogspanningsmasten hangen. De elektriciteitsspanning in die kabels varieert tussen de 380.000 en 150.000 volt. In de buurt van een stad of dorp wordt de spanning in transformatorstations verlaagd naar 50.000 en 10.000 volt. In transformatorhuisjes wordt deze hoogspanning via een transformator omgezet in laagspanning: 220 volt voor huishoudelijk gebruik en 380 volt voor bedrijven en installaties die krachtstroom nodig hebben. Vervolgens gaat de elektriciteit via grondkabels naar de klanten. Het trafohuisje is dus de laatste schakel tussen elektriciteitscentrale en stopcontact.

3. Hoeveel trafohuisjes tellen de kernen van de voormalige gemeente Horst?

Volgens een lijst van Essent staan er in de kernen America, Griendtsveen, Hegelsom, Horst, Melderslo en Meterik momenteel 98 in bedrijf zijnde trafohuisjes. Daarbij zijn inbegrepen de twaalf huisjes die puur en alleen in gebruik zijn voor bedrijven.

4. Zijn er in de loop der jaren ook trafohuisjes verdwenen?

Jazeker. Als mijn herinnering me niet bedriegt stonden er in elk geval in de jaren zeventig van de vorige eeuw nog vooroorlogse trafohuisjes op de Veemarkt en aan de Van Douverenstraat in Horst. Beide zijn inmiddels verdwenen. Verder is een eveneens vooroorlogse huisje dat aan de Venrayseweg gelegen moet hebben, niet meer te traceren. Ook – waarschijnlijk naoorlogse – trafohuisjes aan onder meer de Crommentuijnstraat, de Stationsstraat, de Tienrayseweg en de Venrayseweg bestaan niet meer. In Griendtsveen staat verstopt in het struikgewas aan de Helenaveenseweg (in de buurt van de kruising met de Deurneseweg) een vervallen gebouwtje waarvan ik vermoed dat het ooit wel eens als trafohuisje gefungeerd kan hebben.

5. Hoe oud zijn de Horster trafohuisjes?

Voor zover mijn kennis nu reikt, dateren de oudste Horster trafo's uit het midden van de jaren twintig en de jongste uit het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw. Het oudste nog bestaande trafohuisje bevindt zich aan de Stationsstraat (tegenover huisnummer 124) in Hegelsom. Het dateert vermoedelijk uit 1925. Het huisje bij de Meterikse kerk (Schadijkerweg 4) bestond in elk geval al in 1927. Er zijn nog drie andere resterende vooroorlogse exemplaren: aan de Rector Mulderstraat in Melderslo (1931), aan de Griendtsveenseweg in America (1931) en aan de Heijnenstraat bij de kerk in Hegelsom (1934). Het niet meer bestaande trafohuisje aan de Van Douverenstraat werd gebouwd in 1932. De ouderdom van de verdwenen trafo's op de Veemarkt en de Venrayseweg heb ik vooralsnog niet weten te achterhalen. Niet uitgesloten is dat die uit 1923 of 1924 dateerden. Het volgens mijn gegevens jongste huisje bevindt zich bij een tuinbouwbedrijf aan de Nieuwe Peeldijk. De bouwvergunning daarvan dateert uit 1991. Van het huisje bij de Haegens Groep Horst aan de Kranestraat heb ik nog geen bouwjaar kunnen achterhalen. Het lijkt me echter niet uitgesloten dat het jonger is dan dat aan de Nieuwe Peeldijk.

6. Waar zijn de trafohuisjes gesitueerd?

Op de meest uiteenlopende plaatsen: eenzaam en verlaten in het open veld (bijvoorbeeld Eikelenbosserdijk 17), diep verscholen in het bos (Sint-Maartensweg 22), ingeklemd tussen twee huizen (Almeweg 1, Noordsingel 41), midden tussen de bebouwing (talloze voorbeelden), aan het eind van een doodlopende straat (Strodekkerstraat 9), bij de kerk (Hegelsom, Meterik) of langs een uitvalsweg (Peelheideweg 6). Alleen met een adressenlijst bij de hand zal het lukken alle Horster trafohuisjes te ontdekken, want sommige zijn nagenoeg onvindbaar. Dit geldt bijvoorbeeld voor beide trafo's aan de Meterikseweg (in de oprit van huisnummer 70 en achter huisnummer 122) en voor het huisje aan de Stoktstraat (tussen huisnummers 15 en 17).

7. Wie bouwt de trafohuisjes?

De procedure is gewoonlijk dat de elektriciteitsmaatschappij bepaalt waar een trafohuisje wordt gesitueerd. Daarna koopt de gemeente de benodigde grond en stelt die kosteloos beschikbaar aan de elektriciteitsmaatschappij. De afdeling bouwkunde van de maatschappij maakt vervolgens een tekening van het te bouwen huisje die wordt ingediend bij de gemeente. Die beoordeelt het ontwerp en geeft een bouwvergunning af. Soms stelt de welstandscommissie nog aanvullende voorwaarden. Dit was bijvoorbeeld in Horst het geval bij de bouw van het trafohuisje naast de voormalige Middelbare Landbouwschool (Venrayseweg 89) in 1978. De welstandscommissie wenste toen meer aandacht voor de ruimtelijke vormgeving. Die diende zich onder meer te uiten in het gebruik van dezelfde pannen en stenen als bij de school. Als de gemeente de bouwvergunning heeft verleend, bouwt tenslotte een aannemer in opdracht van de elektriciteitsmaatschappij het huisje. Bijna alle naoorlogse trafohuisjes in de voormalige gemeente Horst zijn gebouwd door de firma Gebr. Thijssen uit Broekhuizenvorst.

8. Van wat voor materialen zijn ze gebouwd?

Verreweg de meeste Horster trafohuisjes zijn van baksteen. Het merendeel daar weer van is uitgevoerd in diverse varianten rode baksteen. Het huisje aan de Kempweg (huisnummer 14) is een van de weinige in gele baksteen. Het gemeentebestuur stelde dit bij de vergunningverlening als voorwaarde. Naast de bakstenen huisjes zijn er ook ijzeren. Daarvan heb ik er tot dusverre zeven weten te achterhalen. De donkergroene ijzeren huisjes zijn veel smaller en lager dan de bakstenen. Ze staan zonder uitzondering in het buitengebied (Blaktweg, Broekhuizerdijk, Van Elzenweg, Slooierweg, Tienrayseweg, Vossenheuvel en Zwarte Plakweg).

9. Wat valt er te zeggen over de vormgeving van de transformatorhuisjes?

Om maar met de deur in huis te vallen: de trafohuisjes in de voormalige gemeente Horst zijn niet uniek. Waar je bijvoorbeeld in Maarssen een transformatorhuisje als woning aan kunt treffen of in Susteren een trafohuisje als onderdeel van een kapelletje, daar zijn alle Horster trafohuisjes standaardtypes, ontworpen door de afdeling bouwkunde van eerst de Stroomverkoop-Maatschappij en vanaf 1933 de PLEM. Het meest voorkomende type is de O.-C. 1. Huisjes van dit type (bijvoorbeeld Reulsweg 2, Dr. Drosenweg 10) dateren uit het begin van de jaren zeventig. Een latere variant hierop is het type O.-C. 5, dat in Horst werd toegepast vanaf 1975 (bijvoorbeeld Massweg 1a en Strodekkerstraat 9). De huisjes uit de jaren zestig zijn veelal van het type H 150 (bijvoorbeeld Dwarsweg 4a en Parallelweg 7). Andere, minder vaak toegepaste types uit de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog zijn de H 1945 (bijvoorbeeld Midden Peelweg 14), de 1949 (bijvoorbeeld Noordsingel 41) en de P 1958 (bijvoorbeeld Eikelenbosserdijk 17). In het algemeen kun je stellen: hoe jonger de huisjes, hoe functioneler, hoe soberder, hoe eenvoudiger de uiterlijke vormgeving. Vergelijken met de vooroorlogse huisjes zijn de naoorlogse toonbeelden van functionaliteit of zo je wilt saaiheid. De vooroorlogse huisjes vertonen een rijkdom aan detaillering die aan de naoorlogse ten enenmale ontbreekt. Exemplarisch voor de vooroorlogse huisjes is het waarschijnlijk uit 1927 daterend trafohuisje bij de kerk in Meterik met zijn metselwerk in kruisverband, zijn rechthoekige ijzeren deur en luiken, zijn tentdak met lantaarn, zijn plint met voor een deel verticaal metselwerk en zijn gevelsteen met bijmotief in keramisch materiaal.

10. Zijn hiermee alle vragen beantwoord?

Nee, bij lange na niet. Tal van vragen zijn nog onbeantwoord. Om er slechts enkele te stellen: waarom hebben sommige trafohuisjes één deur en andere twee? Wat bepaalt de locatie van een trafohuisje? Wat bepaalt welk type waar wordt gebouwd? Wie betaalt de bouwkosten? Hoe oud waren de trafohuisjes op de Veemarkt en aan de Venrayseweg? Heeft er nog iemand foto's van die en andere verdwenen trafohuisjes? Voor antwoorden op deze en andere vragen houd ik mij ten zeerste aanbevolen.

Wim Moorman

Geraadpleegde literatuur: Ronald Blijdenstijn, *Trafohuisjes* (Utrecht 1993); Roger Crols, Taco Hermans, *Trafohuisjes* (Utrecht 1995); Loe Derix, *Oud Horst in het nieuws. Deel 3 aug. 1914 tot 1930* (Horst 1991) 68-69; *MIP Rapport Horst. Een inventarisatie van bouwkundige structuren en relicten uit 1850-1940*, deel 1 en 2 (Maastricht 1991).

Graag zeg ik de heer G.H.L. Jacobs van Essent dank voor het toezenden van een adressenlijst van trafohuisjes en de heren H.F.H.M. Perrée, M.J.M. Peters en J. Vissers van de gemeente Horst voor hun gastvrijheid en het ter inzage geven van archivalia en publicaties.

NIEUWE EN AANGEKONDIGDE PUBLICATIES

Nieuw:

*** Ragdy van der Hoek, 'Limburgs groote mond'. De politicus en journalist mr. Leopold Haffmans (1826-1896). Venlo 2005.**

ISBN 90-801054-5-7. Gebonden, 295 pagina's, geïllustreerd.

Prijs 24,50 euro. Te koop in de regionale boekhandel.

Op 25 mei van dit jaar is Ragdy van der Hoek aan de Radboud Universiteit van Nijmegen gepromoveerd op een prettig leesbaar proefschrift over de geboren Horstenaar mr Leopold Haffmans, dat hij vervolgens als boek in eigen beheer heeft uitgegeven. Leopold was een zoon van J.A.L.Haffmans, in leven griffier aan het kantongerecht van Horst. Het grote gezin Haffmans-Verblackt (twaalf kinderen) woonde in een nu verdwenen pand in de Hoofdstraat, recht tegenover de pastorie. Haffmans jr. was ruim dertig jaar lid van de Tweede Kamer en eveneens zo lang verbonden aan het *Venloosch Weekblad* waarin hij wekelijks artikelen publiceerde. Hij bleef ongehuwd en sleet zijn laatste levensjaren in Kessel in het huis van zijn oudere broer Eugène.

Het boek opent met een biografische schets. De auteur lijkt elk vindbaar papiertje van en over Haffmans te hebben gelezen. We moeten het doen met één portret en veel spottekeningen verschenen in het in zijn tijd populaire blad *Uilenspiegel*. Hij was klein van stuk, had een volle, zwarte baard en ging naarmate hij ouder werd steeds manker lopen. Waarschijnlijk leed hij aan reuma. Hij bezocht Duitse kuuroorden voor zijn kwaal. Op het eind van zijn leven, hij was toen zeventig jaar, werd hij ernstig ziek in Bad Ems (bij Koblenz), maar hij kon nog naar huis worden vervoerd waar hij korte tijd later is overleden, bij zijn broer in Kessel. Daar werd hij ook begraven.

Hij stamde uit een rijke familie. Na de lagere school in Horst, ging hij op kostschool in Kleef, waar hij zijn gymnasiumdiploma haalde, vervolgens ging hij in Utrecht rechten studeren. Als meester in de rechten zocht hij een baan in de advocatuur, in Amsterdam en Roermond. Toen dat niet zo goed lukte, keerde hij terug naar het ouderlijk huis in de Hoofdstraat in Horst. Hij bouwde wel met succes een carrière op in de politiek, als gemeenteraadslid, als lid van de Provinciale Staten en als Tweede Kamerlid. Hij bekleedde die functies vele jaren. Zeker zo belangrijk was voor hem zijn redacteurschap van het *Venloosch Weekblad*. Haffmans schreef daarin wekelijks uitbundig over wat hij meemaakte en wat hij dacht. Zijn meningen gaf hij ongeremd, volgens zijn politieke vijanden soms op een ongemanierde wijze. Hij hield van (trein-)reizen en bezocht bekende Europese steden, bezocht musea en ging naar concerten. Uit het Venlose weekblad, waarvan Haffmans hoofdredacteur was, heeft de auteur veel informatie geput. Kortom een mooi boek over een interessante Horstenaar.

*** G.M.H. Lenssen, Horst in de oorlog 1940-1945. Horst 2005. ISBN 90-809402-1-6. 122 pagina's, geïllustreerd. Prijs 16,00 euro. Uitgave in eigen beheer. Besteladres: St. Jozefstraat 12, 5961 GM Horst. Te koop in de regionale boekhandel.**

De heer Lenssen heeft zich na zijn pensionering verdiept in de geschiedenis van zijn familie en zijn leefomgeving. Intussen heeft hij in eigen beheer ook enkele boekwerkjes het licht doen zien. Het onderhavige boekje is de jongste loot aan zijn boom. Als jongeman heeft hij de oorlog meegemaakt en daarvan doet hij nu verslag. Behalve eigen ervaringen heeft hij in zijn verhaal ook verhalen en beelden die hij later heeft gevonden in allerlei publicaties, verwerkt. Onder andere de in de openbare ruimte nu nog zichtbare herinneringen, zoals oorlogsmonumenten. De helft van het boek bestaat uit een bijlage, genaamd: *Vademecum en mondiale nieuwsgaring. Tweede Wereldoorlog 1940 - 1945*. Hiervoor nam hij als bron de Elsevier publicatie *Kroniek van de 20ste eeuw*.

*** Mr. Th.J. van Rensch, Leenakten met betrekking tot de heerlijkheid Horst in het Overkwartier van Gelre. Voorbeelden van de leenrechtelijke praktijk (16de - 18de eeuw), geïllustreerd. In: De Nederlandsche Leeuw, jaargang 121 (2004), nr 9-12, pagina 299-318. Prijs 15,00 euro. Besteladres: Centraal Bureau voor Genealogie, Prins Willem-Alexanderhof 22, 2595 BE Den Haag.**

Deze speciale uitgave van *De Nederlandsche Leeuw* bevat de teksten van de lezingen van een voor 11 december 2004 gepland congres over het onderwerp 'Drie eeuwen erfrecht'. De lezing van de Horster rechtshistoricus Jacques van Rensch, opgenomen in het themanummer, draagt als titel: *Leenakten met betrekking tot de heerlijkheid Horst in het Overkwartier van Gelre. Voorbeelden van de leenrechtelijke praktijk (16de - 18de eeuw)*. Hoewel het onderwerp van het artikel nogal specialistisch oogt, is het ook voor de historisch belangstellenden zeer leesbaar geschreven. De heer Van Rensch geeft een goed inzicht in de grote verschillen in de organisatie van de samenleving van nu met die van vóór 1800, de Franse Revolutie. Alle termen en begrippen die te maken hebben met het oude, piramidevormige leenstelsel passeren de revue. Aan de top van de piramide stond de leenheer, de keizer, koning, graaf of hertog. De leenheer kon grond en goederen in leen afstaan aan leenmannen, de lagere adel. Zij moest daarvoor een zeker bedrag, de leenhulde, aan de leenheer betalen. De registratie van dit alles gebeurde in leenhoven of leenkamers, te vergelijken met onze hypotheekregisters.

De hele gang van zaken wordt geïllustreerd aan de hand van enkele Horster beleningen, van 1523 van Johan van Wittenhorst en van 1660 van Willem Vincent van Wittenhorst. Tot slot schetst de heer Van Rensch nog de verdere lotgevallen van de heerlijkheid Horst tot aan de Franse Revolutie, toen het hele leenrechtstelsel zonder schadeloosstellingen werd afgeschaft. Het artikel is geïllustreerd met enkele afbeeldingen, deels in kleur.

*** Marion Boers, De schilderijenverzameling van baron Willem Vincent van Wittenhorst. In: Oud Holland, jaargang 117 (2004), nr 3/4, pagina 181-243, geïllustreerd. Bestelling: RKD, administratie Oud Holland, Postbus 90418, 2509 LK Den Haag. E-mail: scholten@rkd.nl**

In 1660 kocht een Utrechtse edelman, baron Willem Vincent van Wittenhorst (1613-1674) het Huis ter Horst. Hij heeft het kasteel in de jaren 1660 tot 1664 verbouwd tot een zeventiende-eeuws woonslot, bekend van een tekening van Jan de Beijer uit 1738. Vóór zijn komst naar Horst, tussen 1651 en 1659, heeft hij een catalogus van zijn schilderijenverzameling gemaakt. De catalogus en de collectie zijn bewaard gebleven. De schilderijenverzameling van Willem Vincent van Wittenhorst bestaat voor een deel uit familieportretten afkomstig uit erfenissen, maar ook uit schilderijen van voor hem contemporaine kunstenaars, die hij soms persoonlijk kende. Marion Boers besteedt aan die voor Willem Vincent toen 'moderne' kunst speciale aandacht, in het bijzonder wat betreft de prijzen en de waarde van die zeventiende-eeuwse schilderijen. Willem Vincent heeft die gegevens in zijn catalogus genoteerd. Die catalogus omvat 58 pagina's en beschrijft 210 schilderijen en andere objecten. Na aankoop van Huis ter Horst heeft hij nog enkele portretten in opdracht laten maken, maar met het echte verzamelen is hij toen gestopt. Hij heeft na 1665, nadat hij in Horst woonde, in de catalogus genoteerd waar de schilderijen zich toen bevonden (hij bezat naast Horst nog enkele huizen).

Marion Boers heeft een volledige transcriptie van de catalogus gemaakt en bovendien een fotogalerij opgenomen van alle nog bestaande schilderijen. Dit alles heeft een boeiend artikel opgeleverd dat iedereen die in deze collectie is geïnteresseerd, moet lezen. Het wachten is nu nog op een mooie tentoonstelling, bijvoorbeeld in het Limburgs Museum, met een stevige catalogoog, bijvoorbeeld van de hand van Marion Boers.

*** M. Flokstra, Kastelen in het land van Kessel. ISBN 90-9019428-2. Gebonden, geïllustreerd, 406 pagina's. Prijs 40,00 euro. Uitgave Stichting Nieuwland p/a Kruidenlaan 116, 5803 BG Venray. Te koop in de regionale boekhandel.**

Marinus Flokstra is terecht trots op zijn 'kastelenboek', de vrucht van jarenlang speuren in archieven in binnen- en buitenland. Bovendien heeft hij ook nog zelf de productie van het boek verzorgd, weliswaar onder patronage van de Stichting Nieuwland. Het is nu al een standaardwerk. Van harte aanbevolen.

Het boek behandelt alleen die kastelen waarvan de eigenaren in de achttiende eeuw toegang tot de ridderschap hadden, dat hoefden niet per se de bewoners te zijn. Als gevolg van genoemde beperking bleven twintig kastelen over, waarvan acht gelegen zijn in Horst aan de Maas. De auteur legt helaas niet uit wat we precies onder het 'Land van Kessel' dienen te verstaan.

Wat is een kasteel? Volgens Prof. Dr J.G.N. Renaud in zijn inleidend hoofdstuk is een kasteel een middeleeuws gebouw. Nu zijn de meeste van de uit de Middeleeuwen stammende kastelen in de loop der eeuwen verwoest of vervallen en voor een deel later weer opgebouwd, telkens naar de eisen van de tijd. Echte middeleeuwse kastelen zijn er daardoor niet veel meer over.

De keuze van Flokstra voor gebouwen waarvan de eigenaren in de achttiende eeuw toegang tot de ridderschap hadden, ontsloeg hem van een moeilijke selectie. Niemand zal bijvoorbeeld in het huis De Spieker in Geijsteren een kasteel zien. Toch had de eigenaar van dat huis toegang tot de ridderschap, het was met andere woorden 'riddermatig', terwijl de Horster Hof ter Binnen, waarvan de markante toegangspoort er nog staat, in de achttiende eeuw niet meer riddermatig was, maar lang daarvoor wel.

Als Flokstra zich had beperkt tot de zeer schaarse gegevens over de bouwgeschiedenis van de besproken kastelen, dan had er niet zo'n rijk gevuld boek ter tafel gelegen. Zijn belangstelling ging toch vooral uit naar de mensen en de families die erin hebben gewoond. Hij heeft met veel succes gezocht naar oude afbeeldingen, kaarten en portretten van bewoners. Een aparte vermelding verdienen de luchtopnames van Peter Bors, gemaakt in 2004.

*** Maria van Dorst, Paul van Meegeren en Toon Theeuwen (red.), 100 jaar psychiatrie in Venray. Geschiedenis van de psychiatrische instellingen Sint Anna en Sint Servatius. Zutphen 2005. ISBN 90-5730-333.7. Gebonden, geïllustreerd, 480 pagina's. Prijs 19,95 euro. Te koop in de regionale boekhandel.**

Honderd jaar psychiatrie in Venray beschrijft het ontstaan en de ontwikkeling van de psychiatrische zorg in Venray. De oorsprong ervan ligt in België, bij de Broeders en Zusters van Liefde uit Gent. Zij stichtten aan het begin van de vorige eeuw buiten de dorpskern van Venray Sint Servatius voor mannen en Sint Anna voor vrouwen.

De meeste auteurs van *Honderd jaar psychiatrie in Venray* waren nauw bij de ontwikkeling van deze instituten voor psychiatrische zorg betrokken. Ze maakten er deel van uit en gaven er mede richting aan. Ook de geschiedenis van de terreinen waar Sint Servatius en Sint Anna verrezen en de architectonische ontwikkeling van beide complexen komen in beeld.

Gérard Lucassen beschrijft het historisch landschap van de terreinen waarop Sint Servatius en Sint Anna verzezen en Harry Vriens de architectuur van de gebouwen. Anton Kroft en Jan Marlet geven inzicht in de medische behandelingen van de patiënten. Twan van Els, Anne-José Billekens en Laetia de Boeck beschrijven het leven van alledag op beide instituten. Tenslotte volgen nog twee hoofdstukken over de huidige situatie. Honderd jaar psychiatrie in Venray is een boek dat in toegankelijke taal de breedte van de historie zoekt en daarnaast een stevige basis voor verdere wetenschappelijke studie legt. Een groot aantal illustraties verhoogt de herkenbaarheid van de beschreven onderwerpen.

*** P.J.A. van Meegeren e.a. (red.), Venrays Verleden II. Cultuurhistorische bijdragen over Venray en omgeving. Venray 2005. ISBN 90-807887-2-4. Ingenaaid, geïllustreerd, 231 blz. Prijs 15,00 euro. Besteladres: Freulekeshuus, Eindstraat 8, 5801CR Venray. Te koop in de lokale boekhandel.**

De te Venray in 1999 opgerichte stichting het Lokaal Historisch Platform, waarin 21 Venrayse stichtingen en verenigingen op het gebied van geschiedenis, dialect en volkscultuur samenwerken, is erin geslaagd de tweede aflevering van *Venrays Verleden* uit te brengen. Wederom met een gevarieerde inhoud, veertien artikelen. Ron Bloemen brengt verslag uit over recent archeologisch onderzoek in Venray. Rien van den Brand richt de aandacht op een in Venray geboren Spaanse beeldhouwer Peter/Pedro Relingh (1667-1728) en op Venrayse wastijnsplichtingen aan de dom van Xanten. Venray moest in de Middeleeuwen bijenwas leveren aan Xanten voor de vervaardiging van kaarsen. Interessant is ook het artikel van Wiel Kremer en Anton Kroft over de diergeneeskunde ten plattelande. In de negentiende eeuw telden Venray en Horst een aantal dierenartsen die waren opgeleid in Utrecht, op de Rijksveeartsenijschool. Promoveren kon men er niet. Daarvoor ging men naar het buitenland.

Marinus Flokstra staat stil bij het beheer van het Willebrorduskapelletje in de Geijsterse bossen dat dateert uit de zestiende eeuw. De kapel vormt tevens de grensscheiding tussen de gemeenten Venray en Meerlo-Wanssum. Wat formaat en vormgeving betreft lijkt *Venrays Verleden* sterk op *Horster Historiën*.

Aangekondigd:

*** Horster Historiën 7**

In november verschijnt deel zeven van *Horster Historiën*. Daarin worden de volgende artikelen opgenomen: Xavier van Dijk, Over leven, overleven en aanpassing: een archeologische ontdekkingsreis door het grensgebied van Venlo en Horst; Harry Tummers, De restauratie van de houten beelden uit de collectie van de Sint-Lambertuskerk te Horst; M. Flokstra, 18^e eeuwse brandpreventie in het Land van Kessel; G.F. Verheijen, Muziek op Huis ter Horst; G.F. Verheijen, De Harmonie van Horst in de 19^e eeuw sedert haar 'allereerste opkomst' in 1811; Gijs Hoofs, De orgelbouwers Franssen en het Horster orgel: ongekend, onbekend; Th.J. van Rensch, Een niet gerealiseerd plan van vlak vóór de Eerste Wereldoorlog betreffende de *bouw van een dynamietfabriek* aan de Venloseweg in Grubbenvorst; M.P.H.M. Dings, Het leven van Dr. H.A. (Driek) van der Sterren; Jos Pouls, De bouw van de Sint-Lambertuskerk van Horst; J.M.W.C. Schatorjé, Beeldende kunst van Piet Killaars in de Sint-Lambertuskerk van Horst; Wim Moorman, Register van personen, plaatsen en zaken.

Gert Verheijen

BESTUUR LGOG KRING TER HORST

Voorzitter: De heer drs. M.P.G.M. van den Munckhof
Harrie Driessenstraat 3, 5961 TT Horst. Telefoon (077) 398 1833
E-mail: vdmunckhof@gmx.net

Vice-voorzitter: De heer drs. W.J. Moorman
Meterikseweg 153, 5961 CV Horst. Telefoon (077) 398 1606
E-mail: wim.moorman@wanadoo.nl

Secretaris: De heer P.J.T. Vissers
Hertog Willemlaan 16, 5961 TK Horst. Telefoon (077) 398 4140
E-mail: dvissersgeurts@hetnet.nl

Penningmeester: De heer P. Jakobs
De Pelslap 7, 5961 LP Horst. Telefoon (077) 398 5242
E-mail: peter.jakobs@hetnet.nl

Lid: De heer drs. X.C.C. van Dijk
Berkelstraat 16, 5961 JL Horst. Telefoon (077) 465 4354
E-mail: x.van.dijk@raap.nl

Lid: Mevrouw M.E.A.P. Huijs-Oostveen
Molenveldweg 27, 5975 AH Sevenum. Telefoon (077) 467 2299
E-mail: m.huijs-oostveen@home.nl

Lid: De heer P.J.M. Jakobs
Gastendonkstraat 15, 5961 JW Horst. Telefoon (077) 398 6873
E-mail: pieterjak@wish.nl

* Tot slot

Wist U dat het LGOG-gezinslidmaatschap slechts € 7,20 kost? Het gezinslid is verder gewoon lid, maar de post ontvangt men slechts eenmaal per adres.

Opgave van een gewoon lid of een gezinslid is mogelijk op de website van het LGOG (www.lgog.nl) of door een briefkaartje te sturen aan LGOG, Postbus 83, 6200 AB Maastricht.

Kopij voor de volgende aflevering van *INFO LGOG Kring Ter Horst* (nummer 34, maart 2006) kunt u inzenden tot 1 februari 2006 naar het redactieadres: Meterikseweg 153, 5961 CV Horst. Telefoon (077)398 1606.
E-mail: wim.moorman@wanadoo.nl